

Mislav Graonić
Zagreb

DOBRODOŠAO IZBOR IZ KNJIŽEVNOGA STVARALAŠTVA JULIJA BENEŠIĆA U OPSEŽNOM, ZASEBNOM SVESKU

Julije Benešić. Izabrana djela. Prir. Tea Rogić Musa. Biblioteka Stoljeća hrvatske književnosti, knjiga br. 161. Matica hrvatska, Zagreb, 2025., 573 str.

Vrijedna književna ostvarenja, mnogobrojne prijevode s poljskoga, pothvate i inovacije za kazališne intendanture, marljiv priređivački rad koji se dan-danas odražava na hrvatski književni kanon, bogato leksikografsko naslijeđe i općenito govoreći kulturne zasluge Julija Benešića (1883–1957) hrvatska je javnost navikla upoznavati tek uzgredno: prigodničarski, površno i posredno. Svake godine Društvo hrvatskih književnika dodjeljuje nagradu te povelju s njegovim imenom i prezimenom, i to za postignuća na području književne kritike. S jednakom se učestalošću već više od dvadeset godina održavaju i Dani Julija Benešića u rodnom mu Iloku. A na jedan (no ne jedini) dio njegova rada najčešće nabasavaju, pretpostavljamo, studenti polonistike, bilo da pripremajući se za ispit čitaju pokojeg Poljaka u njegovu prijevodu, bilo da pišući kakav tekst na poljskom jeziku koji put zavire u pretisak njegova *Hrvatsko-poljskoga rječnika*. U takvu stanju stvari bilokakvo nastojanje da nam se Benešićev rad stvarno, opipljivo približi itekako je dobrodošao. A dobili smo mnoge više od prigodnoga truda. Lanjske jeseni Matica hrvatska objavila je njegova *Izabrana djela* kao samostalni svezak (br. 161) biblioteke *Stoljeća hrvatske književnosti* (SHK). Izdanje je priredila Tea Rogić Musa, ne samo poznavateljica autorova velika i raznovrsna opusa već i, što je u Benešićevu slučaju itekako važno pa i neminovno, ustrajna proučavateljica hrvatsko-poljskih kulturno-književnih veza. Osim što je, u skladu s odavna uobičajenom praksom dotičnog nakladničkog niza, svojem izboru pridružila nadasve informativan i stručno napisan *Predgovor* (11–46), prikladan *Ljetopis* (47–51) i obilnu *Bibliografiju* (53–64), priređivačica je sama sastavila opsežan i za čitanja često potreban *Tumač imena i izraza* (494–560) te *Rječnik* (561–573), što je, čini nam se, rjeđi slučaj u ovoj biblioteci, gdje je za priloge takve vrste obično zadužen netko drugi, primjerice redaktor.

 <https://orcid.org/0009-0002-4656-6037> [Mislav Graonić]

Uz netom navedene priloge sadržaj je izdanja sljedeći: izbor iz Benešićeva djela čine *Pjesme* (65–143), *Kratke proze i putopisni zapisi* (145–214), *Eseji, kritike i članci* (215–381) te *Dnevnički zapisi* (385–483), nakon čega slijede kratka priređivačka *Napomena* (487–488) i redaktorska, razmjerno duga, *Tekstološka napomena* (489–493). Ktomu je čitav svezak prožet brojnim i zanimljivim slikovnim prilozima. Predstavlja li se ovakav tip izdanja, možda je najbitnije osvrnuti se na njegov priređivački aspekt, tj. na predgovor i na kriterij selekcije pojedinih tekstova. Htjeli–ne htjeli, mjestimice nam se nameće da kvalitetu takva popratnoga sadržaja te uvrštavanje (ili izostavljanje) ovog ili onog autorova zapisa usporedimo sa situacijom u prethodnim izdanjima iz Benešićeva djela, tj. s odabirom uklopljenim u 84. svezak biblioteke-prethodnice *Pet stoljeća hrvatske književnosti*¹ te s *Izabranim djelima* objavljenima u sklopu biblioteke *Slavonica*.² Pritom valja imati na umu da su navedena izdanja opsegom svojih izbora znatno manja od našega.

T. Rogić Musa započinje *Predgovor* smještanjem Benešića u književno-povijesni kontekst (nešto na što se autorica tijekom cijeloga teksta dosljedno i s razlogom osvrće), pričem podvlači njemu svojstven »spoj jednostavnosti (ne i diletantizma) i ambicije« (11). Uvođenju u njegovu ulogu i prihvaćenost u dugom razdoblju njegova kulturnoga djelovanja posvećen je prvi odjeljak, u kojem se zaključuje da je njegova »[k]njiževna biografija [...] paradigmatska [...] za hrvatsku kulturnu povijest prve polovice XX. stoljeća« (13). Naredni dio proslova ukratko iznosi Benešićeve rane kulturne interese i životnu putanju – počevši od odnosa prema zavičaju preko prvih susreta s poljskim jezikom i književnošću, akademskih kolebanja i vrludava studiranja sve do kazališnoga kritičarenja, što će dovesti do njegove intendanture 1920-ih godina u HNK-u. Razlaganjem značaja Benešića-intendanta zaključuje se navedeni odlomak (16–17). Treći je odjeljak posvećen razdoblju od 30-ih do 50-ih godina XX. st., odnosno Benešićevo poljsko-hrvatskoj djelatnosti. Posebnu pažnju priređivačica pridaje dnevničkim zapisima *Osam godina u Varšavi*, nastalima 1931. – 1938. godine, a objavljenima tek posmrtno, pričem ne ističe samo njihovu književnu vrijednost i autorsku erudiciju već i napominje da čine »prebogat izvor za književnu, političku i duhovnu povijest, hrvatsku, poljsku i europsku« (18). Nadalje čitatelja informira o Benešićevim uredničko-prevoditeljskim zahvatima u spomenutom razdoblju – sve od *Jugoslavenske biblioteke*, koju priređuje u Poljskoj, do poratnoga zbornika *Današnja Poljska* – a odjeljak završava osvrtom na leksikografski aspekt, tj. na njegov *Hrvatsko-poljski rječnik* i na rad na vlastitu jednojezičnom rječniku. Četvrti ulomak više se upušta u problematiku Benešićevih književnih djela, isprepletenu s njegovim filo-

¹ Julije Benešić i dr., *Izbori iz djela*, priredio Šime Vučetić, Zagreb, Matica hrvatska – Zora, 1969, str. 3–141.

² Julije Benešić, *Izabrani tekstovi*, priredio i pogovor napisao Hrvoje Pejaković, Vinkovci, Privlačica, 1994.

loškim fanatizmom i vrsnoćom, a donosi i izrazito informativnu bilješku o njegovoj rukopisnoj ostavštini (23–24). Čitatelj dobiva i osvrt na društveni aspekt Benešićeva djelovanja, usredotočen dobrim dijelom na netom spomenuto varšavsko razdoblje, a završetak ga uvodi u njegove nazore o (književno)povijesnome (26). Na to se dobro nadovezuje peta, nešto dulja cjelina, koja zahvaća dublje u Benešića s aspekta književne kritike, odnosno u njegovu posmrtnu recepciju. Izloživši specifičnost njegova književnoga ukusa (27–28), priređivačica se upušta u razmatranje dosadanih zapisa o Benešiću. Tako polazeći od teksta N. Mihanovića razlaže s podosta vrijedne faktografije o Benešićevim kazališnim zaslugama (29–30), kritički sagledava obljetnički pregled Š. Vučetića (30–32), na temelju tekstova L. Paždzierskoga i M. Peića iznose se značajke njegova pjesništva i situacija oko (ne)reprezentativnosti pjesme *Osijek*, mahom uvrštavane u antologije (32–34). Zatim autorica kreće od zapazanja M. Matkovića, s čega prelazi na zanimljive Benešićeve kontakte s M. Krležom i njegovim djelom te odjeljak okončava osvrtom na Benešićev značajan urednički rad (36). Šesti dio (36–40) sastoji se od vrsnoga, dužeg oglada o specifičnostima Benešićeva pjesničkoga pisma, većinski fiksiranog na jedinu za života mu objavljenu pjesničku zbirku (*Istrgnuti listovi*, 1922). Svrća se pozornost između ostaloga i na stalnu napetost između slobodnoga i vezanoga stiha te na »spoj sentimentalnoga i lirskoga«, odnosno na »[u]sredotočenost na iskustva prošlosti [...] kao ključni *modus procedendi* oblikovanja lirskoga« (39) u kontekstu moderne. Odjeljak je zaokružen sažetim a korisnim pasusom o posmrtno tiskanom kanconijeru *Fili* (40). Sedma se cjelina hvata ukoštac s Benešićevim polonističkim i inim naslijeđem, ističući da se značaj njegovih djela »ne može [...] svesti na pojedinačni, makar i golem, opus svestrana filologa« (41). Dalje se donosi detaljan popis djela objavljenih u već spomenutoj Jugoslavenskoj biblioteci (42–43), spisak knjiga koje kao urednik potpisuje (43–44), a odjeljak se zaključuje osvrtom na Benešićevo prijevodno djelo, čemu je pridružen opsežan izbor najbitnijih prijevoda, mahom dakako s poljskoga (44–45). Osmo, završno poglavlje osvrće se najprije na već spomenute dosadanje izbore iz Benešićeva djela, pri čemu se ističe da je »[n]ovo, potpunije izdanje izbora iz njegova književnoga [...] rada stručna [...] nužnost komparativne povijesti hrvatske književnosti i kroatistike« (45) a zatim priređivačica iznosi na čemu se temelji izbor za ovo izdanje i koncepciju *Tumača i Rječnika* (45–46). Slijedi *Ljetopis Julija Benešića* (47–51), napisan u skladu sa zahtjevima SHK, izraženo informativan a dovoljno sažet kako ne bi izgubio na praktičnosti. A na kraju, prije samoga izbora iz njegovih djela, nalazi se *Bibliografija*, koja nam donosi popis Benešićevih objavljenih knjiga (53–54) te važnije predmetne literature (54–64), u kojoj ne zamjećujemo nikakve propuste.

Poneki čitatelj mogao bi ovakvu *Predgovoru* prebaciti drugačiju strukturiranost u odnosu na njemu prethodničke predgovore objavljivane u *Stoljećima*, a koji su običavali po jedno poglavlje posvetiti tek jednom aspektu lika i/ili djela autora; tako bi npr. prvi odjeljak prepričavao autorov životopis, drugi bi prikazivao pjesnički rad,

treći bi ocrtavao autorovu novelistiku itd. No iz iznesenoga opisa vjerujemo da se zamjećuju drugačija struktura i shematiziranost priređivačičina proslova, što nipošto nije slaba strana; naprotiv. Pun korisnih informacija, dosljedno potkrijepljen fotografijom i pisan konkretno, nepretenciozno a stručno, bez trunke biografističke patetike, dotični se proslov ističe kao jedan od ponajboljih u svojem nakladničkom nizu. A njegova kvaliteta još je očitija pogledamo li predgovore-preteče u dvjema spomenutim prethodnim izborima, koji se doimlju kao makinalno napisani, pregledno-prigodni u usporedbi s njim, premda su mu, valja istaći, na neki način položili temelje.

Prvi odjeljak, *Pjesme*, čine izbori iz dviju već spominjanih zbirka, tj. iz *Istrgnutih listova* i pjesmarice *Fili*. Na samom početku izbora iz prve zbirke nalazi se u cijelosti uvodna prozna bilješka iz prve zbirke (67), u literaturi nerijetko citirana (u kontekstu npr. čitanja zbirke kao lirskoga dnevnika). Prva nas pjesma, *Germaniki* (68), polagano uvodi u neke karakteristične značajke Benešićeva pjesnikovanja: erotsko-ljubavna tematika previjena botaničkim asocijacijama, katkada uzvišena tona, a na formalnom planu zatječemo uglavnom slobodnije stihove, koje ipak možemo odrediti kao građene »na akcenatskom taktu kao mjernoj jedinici«, gdje »iza naglašenoga sloga dolaze redovito jednosložne ili, češće, dvosložne slabine«, ³ te nasumično nabacane srokovne. No pjesma se u posljednjoj strofi »nakon početnoga metričkog nereda 'smiruje' u jampskom pentametru«, ⁴ što upućuje, među ostalim, na Benešićevu u predgovoru spomenutu ukorijenjenost u devetnaestostoljetnoj pjesničkoj tradiciji, a zgodno oslikava prožetost tradicionalnoga i novatorskoga, općeprihvaćenoga i marginalnoga. Kraća pjesma *Kod čitanja* (70), uz još istaknutiji erotizam, jasnije izražava Benešiću svojstveno evociranje prošlih trenutaka, što je izraženo i u narednoj četverodijelnoj *Proljetnoj pjesmi* (71–73), koja uostalom zalazi u mitsko svojim herbarijsko-astronomskim instrumentarijem. Nakon nešto jednostavnije *Svadbe* (74), još veću prožetost mitološkim predstavljaju onirični *Eros* (75–77) i pjesma *Kamenom idolu* (78–79), na koju se dijelom motiva nadovezuje ceremonijalno-simbolični *Ukop* (80–81). Poduža *Pjesma o čežnji* (82–100), smještena u srednjovjekovni dvorski svijet, što kao da je djelimice nagovijestila spomenuta *Svadba*, u neoromantičarskom duhu prati lik kneza-trubadura i četiriju žonglera, od čije epsko-liričnosti donekle odudaraju intimni *Momenat* (101) i sjetni *Odlazak* (102–103). Na potonju pjesmu kao da se nastavlja geografski izmještenost lirskoga subjekta u *Baladi* (104–105), a epistolarna pjesma *U očaju* (106–107) od ostalih se pjesama razlikuje i strogom naznačenošću komunikacijske situacije i formalno, s redcima koji variraju sve od dviju do »sedam

³ Slaven Jurić, »Hrvatski slobodni stih u formativnom periodu«, u: *Počeci slobodnoga stiha*, Zadar, Thema, 2006, str. 167.

⁴ Isto, str. 166.

akcenatskih cjelina, kakvi se u Benešića ni prije ni poslije ne nalaze.⁵ Izravno obraćanje karakteristično je i za *Susret* (108–109), a jednostavnim reminiscencijskim tonom odlikuje se *Litanija* (110–111). Lirski subjekt u *Kod Drobnera* (112) nastoji izvući *reliquiae reliquiarum* strasti iz minuloga odnosa, dok *Na kolodvoru* (113–114) podsjeća i na neke prethodne pjesme opijevanjem geografske udaljenosti. Naslovnim fenomenom poigrava se *Zaborav* (115), a pomalo slikarsko-impresionistička *Na Dunavu* (116) ističe se izravno grubom poentom. Pjesma *Povrataak* (117–119), prožeta već očekivanim, ali razrađenijim motivima evociranja i vječnog vraćanja, solidno nas uvodi u posljednji tekst iz *Istrgnutih listova*, u antologijsku pjesmu *Osiyek* (120–124). Poetički sazrela, gusta asocijacijama, uspjela premda ne u potpunosti reprezentativna, kako ističe priređivačica, ona »nije samo biljnim i životinjskim svijetom ispunjen pseudoantički ditiramb u pohvalu grada, nego sinteza vjernih odlazaka i povrataka, kruženja oko istih točaka [...], u temelju filozofična, [...] no nije riječ samo o nostalgiji za prošlim, nego je posrijedi rezignirana konstatacija da povratka ne može biti« (34).

Izbor iz posmrtno objavljene zbirke, apostrofama nafilenog kanconijera *Fili*, otvara pjesma s istim naslovom (125), a ona nas dijaloškim oblikom no tradicionalnijom formom uvodi u značajke ove pjesničke cjeline, nadalje benešićevske, ali s podosta autoironije. Slijedi morskom metaforikom obujmljena *Meduza* (126), nakon čega nam novo svjetlo na objekt žudnje lirskoga subjekta baca *Radio prenosi Carmenu iz kazališta* (127). Iduća je na redu *Noćna šetnja* (128), ponovo dijaloška i apostrofama zaokružena, uz stanovito poigravanje izrazima iz njemačkog i latinskog, a *Čislo* (129) povezuje poljski obojenu religioznost s, u zbirci vazda prisutnim, motivom neostvarivosti ljubavi. *Tri sile* (130) pomalo je Benešiću atipična pjesma, na čijem se početku razlaže općenito o ljudskim nagonima, ali se do poente sužava u konkretno, očekivano, dok formalno ambicioznija *Bez izlaza* (131) s pomoću pojedinih referenca na tzv. visoku kulturu oslikava nesuglasje između maštanja i zbilje lirskoga subjekta. U sličnom je tonu i naredna, refleksivna *Rodendan* (132), dok asocijativnim nagađanjima ispunjena *Strašna misao* (133–134) očekivano završava prisnim obraćanjem. *Ekvinocij* (135) je pak pjesma u prozi, što opet pokazuje Benešićevu formalnu heterogenost, s astronomsko-kozmičkom tematikom, dočim pseudoheksameterska *Ekloga* (136) spaja asocijativnu erotiku i erudiciju da bi završila stihom na latinskom. *Razgovor* (137–138) je jedna od jasno ratom obilježenih pjesama iz pjesmarice koja vješto oslikava političku situaciju i nesigurnost pojedinca u NDH, a katastrofičnu viziju nacističke pobjede vrlo uvjerljivo i sablasno ocrtava njemštinom prožeta *Agram (1961?)* (139). Režimska krvoločnost i iskušenja koja trpi intelektualac ponovo su istaknuti u narednoj pjesmi, *Sloboda* (140–141), u kojoj je u ilustracijske svrhe uspješno uporabljena forma tobožnjeg škotsko-baladičnog dijaloga. Protestni, antiratni ton napušta naredna pjesma, *Muk* (142), intimnija, formalno zanimljiva i svjesna jalovosti jezika, s efek-

⁵ Isto, str. 170.

tivnim završavanjem naslovnom riječju. Posljednja je pjesma metapoetička *Nesklo-nom čitaocu* (143), jedina u ovom izboru u kojoj se naslovna *Fili* niti apostrofira niti spominje, a koja opijeva tematsku nepodudarnost sadržaja sa žanrovskom odredni-com naslova zbirke.

Možda je šteta što u izbor iz *Fili* nije uvršten također antiratni *Vjetar*, koji nagoviješta njemačku okupaciju, ili vješto jezično zaigrana *O!*, s dosljedno provede-nim muškim rimovanjem zabilježenim i u naslovu. No svako je izabiranje, uz obve-zno uvrštavanje nesumnjivo utjecajnih i/ili antologijskih djela, stvar ukusa priređiva-ća, pričem se u ovom slučaju teži reprezentativnosti, čemu se nikako ne može prigovoriti jer je riječ o brojem pjesama (36) i stihovnim obujmom najvećem, a te-matskom zastupljenošću najpotpunijem izboru iz Benešićeva pjesništva. Usporedbe radi, Vučetićev izbor, opsegom doduše ograničen, donosi svega osam pjesama, po četiri iz svake zbirke, pričem priređivač napominje da zbog dužine nije mogao uvr-stiti »poemu *Pjesma o čežnji*« te da iz druge zbirke izabire »tek nekoliko pjesama u kojima se odrazila okupacija za vrijeme drugog svjetskog rata«. ⁶ A izbor H. Pejakovi-ća, koji je načelno više usredotočen na pjesništvo, ipak ne donosi više od 22 pjesme.

Benešićevi raznovrsni prozni tekstovi, objavljivani po časopisima i tek jednim dijelom sabirani u njegovim knjigama *Razgovori* (1922) i *Kritike i članci* (1943) u ovom su izboru umjesno podijeljeni na dvije cjeline, ovisno o tome kojem se žanru ponajviše približavaju: *Kratke proze i putopisni zapisi* (145–214) te *Eseji, kritike i članci* (215–381). Prvu od tih cjelina otvara jedan od ranijih Benešićevih tekstova, *Po srijem-skim knjižnicama* (147–154), koji između ostaloga sagledava neproporcionalnost iz-među inojezičnih i hrvatskim jezikom pisanih knjiga u naslovnim prostorijama te naglašava važnost starije domaće literature i njezine nadregionalne rasprostranjeno-sti. Nakon *Beogradskih dojмова* (155–161), zapisâ prožetih mladenačkim panslavistič-kim zanosom, nahodimo još jedan putopisni tekst, *Jedan dan u Osijeku* (162–167), pun geografskih i infrastrukturno-povijesnih zanimljivosti. »*Raspojasana*« *Slavoni-ja* (168–176), s druge strane, tekst je koji trezveno pretresa tadanje stereotipe o Slavo-niji i s njima povezane ekonomske nedaće, a koji je po nekim svojim zapažanjima dan-danas aktualan. Slijedi najstariji tekst iz izbora, *Godine 1795.* (177–181), napisan 1900. godine, s podosta prekomjerne patetike, ali koji uvjerljivo svjedoči o žestini najranijih Benešićevih polonofilskih raspoloženja, dok je pripovjedno-dijaloški *Hir* (182–186) Benešiću nesvojstven, možda bliži pojedinim pripovijetkama A. G. Mato-ša, na kakvu usporedbu, doduše u drugačijem kontekstu, i priređivačica u predgovo-ru upućuje (»Matošev neprepoznati nasljedovatelj, ne samo u kritičarskom stilu nego i u mišljenju«, 40). Dijaloški je oblikovan i naredni tekst, *Zadnji razgovor s dragim i plemenitim Jerolimom* (187–191), u kojem pokojnik i živući prijatelj raspredaju o pita-

⁶ Benešić i dr., nav. dj., str. 107.

njima zagrobnoga života, tj. posmrtnoga pamćenja. *Selo Lipce* (192–203) izrazito je zanimljiv tekst o izletu u naslovno naselje, koje je poljskomu književniku W. S. Reymontu poslužilo kao temeljna inspiracija za istoimeno selo u romanu *Seljaci* (*Chłopi*). Geografski pronicljiv i herbarijski podučen pripovjedač biva ponešto ogorčen zbog nepodudarnosti između tadašnje stvarnosti i starije joj fikcije, a iznosi i nekoliko zapažanja oko promjena i konstanta seoskoga života. Navedenu cjelinu prikladno zatvara Benešićeva *Autobiografija* (204–214) početka 1943. godine, informativna, a tečno i stilski vješto napisana.

Druga cjelina, *Eseji, kritike i članci*, prikladno je razdijeljena na tri tematski općenitije skupine: a) O hrvatskoj književnosti (217–290); b) O kazalištu (291–317); c) O poljskoj književnosti (319–381). Na početku prve, »domaće« skupine nalazi se izvrstan, antologijski članak *O hrvatskom ritmu* (217–223), napisan povodom objavljivanja Krležine *Podnevne simfonije* 1916. godine, a koji polemički nastupa protiv tada dobrano uvriježenih akcenatsko-silabičkih načela stihovne izgradnje. Naredna dva teksta, *Naše slavenofilstvo* (224–228) i *Slavenska uzajamnost* (229–232), u nekoj su mjeri tematski povezana i nisu striktno o hrvatskoj književnosti, koliko o političkoj situaciji; u objema tekstovima iznosi se među inim pokuda tzv. ruske grane slavenofilstva koja je neprijateljski raspoložena prema Poljacima. Tekst *Miroslav Krleža* (233–254) pisan je 1938. kao predgovor poljskomu izdanju *Hrvatskoga boga Marsa*, što se lako daje primijetiti u samom tekstu, a donosi za tadašnje prilike solidan pregled života i rada hrvatskoga pisca. Članak *Nacionalizam i patriotizam u književnosti* (255–260) razborito progovara o fenomenima nacionalno obilježenoga u književnim djelima te o patriotskoj komponenti koja, prema Benešiću, ne čini djelo dobro samo po sebi, ali mu također ne umanjuje značaj ako je djelo kvalitetno. U tekstu *Riječ i ljepota u književnosti* (261–264) Benešić odlučno zauzima protubiografističko stajalište, vjerujući da je najbitnije poznavati »djelo samo po sebi« (263), a zaključujući da bi književnost trebala »da uđe u naša srca direktno, nesmetano, neispitano, onako kako vam u dušu ulazi trak ljepote proljeća« (264), dok u ironično naslovljenu članku *Njezino preosveštenstvo kritika* (265–269) razmatra problematiku književne kritike i zasluga koje si tadanji kritičari nerijetko pripisuju. *Fran Galović* (270–275) dirljivo je napisan prikaz pjesnikova života i književnoga rada, dok u tekstu *Zašto baš Harambašić* (276–281) Benešić razložno, argumentirano objašnjava potrebu za priređivanjem i izdavanjem sabranih djela pisaca. Kraći napis *O Rikardu Jorgovaniću* (282–284) usporediv je sa spomenutim tekstom o Galoviću, dok je članak *Tri prokletstva u pjesmi* (285–290) svojom polemičnošću i britkošću najbliži spomenutom *O hrvatskom ritmu*, premda zbog nezaokruženosti i nerazrađenosti posljednje teze nažalost ne doseže njegovu kvalitetu.

Druga, kazališna podskupina tekstova započinje napisom *50 godina* (291–293), nastalim povodom 50. godišnjice od početka izvođenja predstava na hrvatskom jezi-

ku na zagrebačkoj sceni, a koji ipak upućuje na simptomatične pojave u tadašnjem njemački usmjerenom kulturnom životu. U članku *Јавност i kazalište* (294–300), objavljenom za intendanture, razmatraju se odnosi o kojima ovisi uspješnost teatra, tj. kakve uloge igraju kritičari te novine u svojim odnosima prema kazalištu. U tekstu *Kako sam postao intendant* (301–309) Benešić ne ispunja tek naslovna očekivanja već detaljno razlaže o događajima koji su prethodili njegovoj intendanturi, što mjestimice jasno naglašava utjecaj politike na kazališnu djelatnost, dočim u naoko prigodno pisanu članku *Devet godina Glumačke škole* (310–312) naglašava važnost profesionalne, institucionalizirane naobrazbe za glumce. A složenu problematiku zadnjega teksta u teatarskoj podskupini, *Politika u kazalištu* (313–317), sâm sažima na samom kraju, ističući da kazalište nije književna institucija, već »slobodno, kao što je i tisak slobodan u slobodnoj zemlji«, te zahtijeva: »Strgnite s Teatra okove birokracije, strgnite brnjicu cenzure, oslobodite nas od vaše stranačke propagande i prepustite umjetnosti slobodu!« (317).

Završnu podskupinu tvore portreti šestorice poljskih pisaca, koji će možda pokojim čitateljima predstavljati prvo поближе upoznavanje s njihovim književnim radom. U tom je pogledu vjerojatno najvredniji prvi tekst, *Stanisław Przybyszewski* (319–323), u kojem čitatelju jasno, a zanimljivo razlaže stvaralačka načela (»umjetnost 'gole duše'«) tog poljskog modernističkog književnika, današnjoj hrvatskoj publici, pretpostavljamo, slabo poznatog, a nekoć silno utjecajnog. Prividno prigodni referat *Zygmunt Krasiński* (324–334) iznosi portret danas možda najzapostavljenijeg od trojice poljskih romantičarskih proroka, a uz opširan životopis od njegovih je djela najviše pažnje posvećeno *Ne-Božanstvenoj komediji* i *Irydionu*. U kraćem članku *Henryk Sienkiewicz* (335–340), izvorno objavljenom netom nakon smrti prvog poljskog književnog nobelovca, Benešić se osvrće prije svega na njegove romane i fenomen njihove recepcije u Poljskoj, a završni pasus posvećuje dotad objavljenim hrvatskim prijevodima iz njegova djela. Ambicioznije je zamišljen oduži tekst *O Stanisławu Wyspiańskom* (341–360), prvotno napisan kao prilog prijevodu *Boleslava Smjelog*, koji od početnog dojmjljiva opisa Krakova nastoji detaljno i s brojnim navodima iz djela opisati dramsko stvaralaštvo Wyspiańskoga, pričem je možda najpodrobnije opisano njegovo *Oslobođenje*; završava, slično kao i u prethodnom članku, kratkim osvrtom na prijevodno-recepcijsko stanje u Hrvatskoj. Naredni prikaz, *Juliusz Słowacki* (361–369), počinje s opisom pjesnikova drugoga pogreba, tj. prijenosa pogrebnih ostataka u domovinu, a zatim donosi sažet, ali za tadanje prilike iscrpan prikaz života i djela kronološki drugog od trojice spomenutih poljskih romantičarskih pjesnika proroka. Dosta prostora posvećeno je tzv. lirskom epu *U Švicarskoj*, koji je Benešić preveo, s podosta citiranih stihova, dok završni odjeljak, s navodima iz pjesnikovih pisama, završava u benešićevski slavenofilskom tonu. Završni je tekst poljske skupine *Reymontovi Seljaci* (370–381), napisan kao uvod u Benešićev prijevod toga romana drugog poljskoga književnog nobelovca. Počevši s kratkim historijatom autorova po-

drijetla, Benešić u kratkim crtama predstavlja njegov opus, donosi odulji citat o ge-nezi predmetnoga romana da bi se upustio u njegovu analizu, a završava prikazom međunarodne prijevodne situacije toga djela. Nastao nekoliko godina prije već spo-menutog zapisa *Selo Lipce*, ta se dva teksta međusobno nadopunjuju, pričem ovaj pregledni prilog funkcionira kao stručni i objektivni uvod u Reymontovo remek-djelo, dočim je izvještaj s izleta subjektivniji tekst od književnoga značaja, zbog čega s pravom nije uvršten u ovu cjelinu, već u prethodnu.

Izbor je tekstova u ovim dvjema ovecim proznim cjelinama više nego repre- zentativan i kvalitetan, a priređivačica u *Napomeni* ističe da nisu uvršteni nekoć ak- tualni tekstovi čije bi shvaćanje »zahtijevao kulturnopovijesnu kontekstualizaciju i tumačenje okolnosti, koje nisu sve izravno povezane s Benešićevim pisanjem i djelo- vanjem« (487). Tako primjerice s pravom nije uvršten odulji tekst *O Vladimiru Lunačeku*,⁷ u stvari sastavljen od triju u različita doba objavljivanih napisa, koji zau- zimlje poprilično mjesta u opsegom ograničenom Vučetićeve izboru, a zahtijeva širi kontekst. Možda je propuštena prilika da u prozni izbor uđe kraći prigodni članak *Sedamdeseta godišnjica Ise Velikanovića*,⁸ u kojem Benešić ukratko prikazuje stvara- lačku narav značajnoga prevoditelja te prije svega svojega prijatelja Srijemca, ali taj tekst nije na estetskoj razini uvrštenih tekstova, stoga je njegovo izostavljanje oprav- dano. Jedini prigovor koji se može uputiti proznom odjeljku više je tehničke naravi; čitatelj bi se naime lakše snalazio u pojedinim tekstovima kada bi, uz navedenu bi- lješku iz kojeg je izdanja preuzet tekst, bila navedena i bibliografska bilješka gdje je i kada dotični tekst prvotno objavljen, o čemu je sâm Benešić marno vodio računa priređujući svoje dvije knjige proznih tekstova, gdje se nakon svakog teksta nalazi takva bilješka. Iz nekih se tekstova u ovom izboru godina objavljivanja može lako naslutiti, npr. u »*Raspojasanoj*« *Slavoniji* (»po popisu [stanovništva] od 1910, koji još nije objelodanjen«, 170), ali možda dobar dio čitatelja neće primjerice odmah zaklju- čiti da je tekst *50 godina*, koji se donosi iz knjige *Razgovori* iz 1922, objavljen 12 godi- na ranije. Moguće da je ovdje riječ o uredničkim načelima biblioteke, prema kojima se donosi samo izvor iz kojega se tekst navodi i eventualno datum nastanka ako je riječ o sastavnom dijelu teksta, ali vjerujemo da se ovdje mogla učiniti iznimka, po- gotovo s obzirom na autorovu nadnevačko-bibliografsku pedanteriju.

Konačno dolazimo do posljednje cjeline Benešićevih izabranih djela, a koja se sastoji od izbora iz posmrtno objavljene kronike *Osam godina u Varšavi*. Umjesto da se prebiru pa uvrštavaju pokoji dani ili tek pasusi iz čitavoga dnevnika, priređivačica jednostavno, a mudro uvrštava dvije godine u cijelosti: predano bilježenu i opširnu

⁷ Julije Benešić, *Kritike i članci*, Zagreb, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, 1943, str. 198–215.

⁸ Isto, str. 280–283.

1932. (385–470) te oskudnije opisanu, oproštajnu 1938. godinu (471–483). Na taj način dobivamo, posebice u slučaju 1932., manje-više neprekinute zapise po kojima možemo pratiti kontinuirani tijek ne samo Benešićeva osobnoga već i intelektualnog, društveno-kulturnog, uglavnom varšavskog, ali i krakovskog te poljskog uopće života. Godina 1932. nije nipošto značajna tek po Krležinu dolasku u Varšavu i putovanjima po Poljskoj, koji se stoga često spominje, što će zacijelo ponekim čitateljima biti primamljivo s čisto tračerskoga gledišta, kao što priređivačica ističe da je i u prošlosti bivalo: »varšavska kronika našoj je kritici više bila izvor pikanterija i sitnih podataka o Benešićevim suputnicima« (13). Navedena nam godina, štoviše, daje uvid u Benešićev stav prema mnogobrojnim njemu posvećenim obljetničkim proslavama koje se te godine održavaju, odnosno njegov zazor od takvih obreda pa i ceremonijalnosti uopće; nadalje u tančine saznajemo kroz kakve sve materijalne pa i mentalne muke prolazi pokretač, urednik, a i prevoditelj (hrvatskih stihova u poljsku prozu koju u stihove pretaču suradnici) *Žugoslavenske biblioteke*, uzdajući se u financijska i prijevodna obećanja suradnikâ, dok vlastita redovito održava; čitamo kako o teškoćama, tako i o sitnim radostima potplaćenoga lektora srpsko-hrvatskog jezika na Varšavskom sveučilištu koji se u konačnici osmjeljuje da sastavi gramatiku za Poljake; Benešić nas izvještava o kulturnim događajima, posjećenim predstavama; stječemo i dobru sliku o političkim, ambadorskim odnosima i birokratskim neprilikama... A vjerojatno najvažnija stvar koja se tiče čitavoga dnevnika: premda zgusnut, tj. bogat informacijama i ličnostima (u kojima je *Tumač* od neizmjerne pomoći!), riječ je o stilski dotjeranom i izrazito lako prohodnom djelu. Zaključno je možda najbolje navesti priređivačičine riječi, odnosno složiti se da je spomenuta kronika naprosto »vrhunsko djelo moderne dijarijstike« (18).

Od završnih priređivačkih priloga, *Napomena* (487–488) ukratko čitatelju izlaže koja su izdanja poslužila kao izvor za priređivanje *Izabranih djela*, dočim su i *Tumač imena i izraza* (494–560) i *Rječnik* [manje poznatih riječi] (561–573) sastavljeni profesionalno, jezgrovito a informativno, što nimalo ne čudi uzme li su obzir priređivačičino dugogodišnje radno iskustvo u Leksikografskom zavodu. Služeći se njima i prelistavajući ih, nismo primijetili nikakve propuste, a naučili smo štošta.

U nekoliko smo navrata iznijeli neke manje primjedbe, ali promotri li se ova knjiga u cijelosti, one su tek sitničarije koje su u svim srodnim izdanjima-izborima neminovno podložne takvu cjepidlačenju. Jedinu pravu, veliku manu knjige, a koja ne proizlazi iz priređivačičine odluke, već je kao breme nose više-manje sva izdanja biblioteke SHK, sve od prvih svezaka iz 1995. naovamo, čine redaktorski zahvati, odnosno tzv. pravopisno osuvremenjivanje Benešićevih tekstova. O tim intervencijama u Benešićev jezik detaljno izvještava *Tekstološka napomena* (489–493), koju potpisuje Dražana Radman. Na početku stoji da »Benešićev jezik u ovome izdanju nije mijenjan« (489), a u nastavku se navodi na koje sve načine ipak jest mijenjan. Nabra-

jati sve tekstološke intervencije zauzelo bi previše mjesta, stoga ćemo se zadržati samo na nekima: osim očekivanog, a nepotrebnog mijenjanja interpunkcije, sastavljenog i rastavljenog pisanja, pisanja velikog i malog početnog slova, spojnicâ itd., čitamo da je pisanje pojedinih vlastitih imena, »pod utjecajem poljske grafije i/ili izgovora«, očuvano »kao pokazatelj posebnosti autorova jezika«, ali je »pisanje ostalih vlastitih imena (prezimenâ i toponima)« (490) osuvremenjeno. Tako ćemo primjerice Benešićevo ustrajno pisanje *Šekspir*, za koje bismo također mogli reći da je »pokazatelj posebnosti jezika«, pronaći isključivo preinačeno u *Shakespeare*. No i neka imena podlegla su promjeni, budući da su digrafi »dj i gj [...] zamijenjeni jednoslovom d« (492), pa ćemo u tekstu pročitati kako je Benešiću »ostao [...] u dobrom sjećanju prof. Đuro Szabo«, dok i dan-danas svi pišemo *Gjuro Szabo*, kako i stoji u *Tumaču* (548). Nadalje čitamo da su »skupovi en, on/om [...] zamijenjeni [...] grafemima za nosne suglasnike (ę, ą) jer je tako u poljskoj tradiciji češće« (492), osim što nisu svugdje, pa ćemo u tekstu ipak pronaći iz izvornika prenesene oblike *Klembova* (192), *Klomb*, *Golomb* (196) umjesto *Klębowa*, *Kląb*, *Gołąb*. A da je riječ o traljavo i neoprezno provedenoj zamjeni nosnikâ, vidi se i u *Tumaču* gdje se natuknica *Dąbrowski* nalazi na abecedno pogrešnom mjestu, prije natuknice *Domjanić*, *Dragutin* (505), što nam sugerira da je izvorno stajalo *Dombrowski*, dočim natuknica *Dąbrowska*, *Marija* stoji na odgovarajućem mjestu, između *Dąbrowska*, *Halina* i *dandy* (504). Potonji nas angliizam dovodi i do ove nedosljedno provedene grafijske prilagodbe: »S normom je usklađeno [...] pisanje stranih riječi koje danas u hrvatskome jeziku funkcioniraju kao tuđice, prilagođenice ili usvojenice (*essay* > *esej*, [...] *wódka* > *votka* [! trebalo bi *vutka* držimo li se poljskoga izgovora]), ali pojedine »riječi poput *bridge* (kartaška igra), *cello*, [...] *masseur* [...] zadržane su u izvornom obliku jer se rjeđe pojavljuju u hrvatskom jeziku« (492). A prije toga navedena je i napomena o izmjeni koja ni nije samo ortografskoga karaktera, već zadire i u sâm izgovor: promjena skupine *eks-* u *egz-*, primjerice »*eksemplar* > *egzemplar*, *eksistencija* > *egzistencija*, *eksotični* > *egzotični*« (isto) itd. Za kraj možemo istaći da je posebno dubiozno što se toliko zadire u pravopisna rješenja Benešića, obrazovanog i jezično samostalnog, osviještenog, dočim se »citati, tj. tekstovi drugih autora« donose »bez intervencije u pravopis kao ni u sadržaj« (493). No unatoč toj napomeni, ipak se redakcijski (i zbunjujuće) interveniralo u citat iz Krleže, uz bilješku da »se moralo dodati u uglate zagrade ispuštenu riječ i zarez kako bi se razumjelo što je autor (Krleža) htio reći« (245). Bilo bi bolje da je sav taj redaktorski trud otišao u podrobnije ispravljanje tipfelerâ, npr. da umjesto pogrešna naslova komedije uz točan poljski izvornik »*Njihova snaga* (*Ich synowa*)« (415) piše *Njihova snaha* ili da u predgovoru stoji *Pepeo* umjesto »*Pepep*« (44) u naslovu Benešićeva prijevoda romana J. Andrzejewskoga. Na kraju krajeva, pitanje je postoji li uopće potreba za jezičnom prilagodbom Benešićevih tekstova (pisanih većinom tzv. fonološkim pravopisom!) u ovom izboru: hoće li doista pokoji iz današnje perspektive suvišni zarezi, digrafi *dj* i *gj* ili oblici *ne će*, *osjećô*, *knez-trubadur*, *na pr.*, *triumf*

smesti čitatelja – najvjerojatnije u neku mjeru specijalizirana ili barem filološki zainteresirana, budući da poseže za ovako specifičnom knjigom, s tiražom od svega 300 egzemplara – do te mjere da neće razumjeti što znače? *Tekstološkoj napomeni* posvetili smo puno previše prostora, premda bi se mogao napisati čitav prikaz samo o njoj, ali htjeli smo upozoriti na s našega gledišta nedopustivu praksu koja je zahvatila i koja će zahvatiti gotovo svaku knjigu objavljenu u *Stoljećima*. Bez zadiranja ovakve vrste ne samo ova već i svaka knjiga u inače više nego uzornom nakladničkom nizu bila bi umnogome jezično i historijski vjerodostojnija, pa u konačnici i vrednija.

Da zaključimo u pozitivno-superlativnom tonu što ga je samo izdanje, unatoč spomenutim propustima, itekako zaslužilo: riječ je o dosad najopsežnijem, najbogatijem i najreprezentativnijem izdanju Benešićeva djela. Stručno i zanimljivo napisan proslav, vjerojatno najbolji kraći pregledni rad o J. Benešiću uopće, kao i *Tumač* i *Rječnik* i ostali prilozi u velikoj mjeri olakšavaju samo čitanje, što će Benešićevo književno djelo – sve manje i manje poznato i čitano do trenutka pojave ove knjige – učiniti dostupni(ji)m sasvim novom čitateljskom naraštaju. Vjerujemo da će od 2026. nadalje Benešić-pjesnik, Benešić-prozaik, Benešić-esejist/kritičar/feljtonist i Benešić-kroničar biti u znatno većoj mjeri poznati hrvatskoj javnosti, a i Benešić-polonist uz ovo izdanje može samo steći još veći ugled. Preostaje nam da tu javnost možda bolje upoznamo s Benešićem-prevoditeljem, primjerice ponovnim izdanjem njegova prijevoda Mickiewiczovih *Dziada* ili prvim izdanjem kojeg prijevoda iz rukopisne ostavštine.

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.